

Ömsom möjlighet, ömsom hinder

– en kvalitativ studie av de utmaningar skånska jordbrukare möter i sin vardag för ett lönsamt företagande

Either opportunity or obstacles - a qualitative study of the challenges Scanian farmers face in their everyday life for profitable business

Claes Larsson

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2021

Ömsom möjlighet, ömsom hinder – en kvalitativ studie av de utmaningar skånska jordbrukare möter i sin vardag för ett lönsamt företagande

Either opportunity or obstacles - a qualitative study of the challenges Scania farmers face in their everyday life for profitable business

Claes Larsson

Handledare: Örjan Bartholdsson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling, A2E

Kurskod: EX0890

Program: Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Diversifiering, jordbruk, kapital, sociala fält, habitus, möjligheter, hinder.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Detta är ett examensarbete byggt på ett fenomenologiskt tillvägagångssätt för att undersöka hur jordbrukare i Nordvästra Skåne har arbetat eller arbetar med att diversifiera av sina företag, i avsikt att kompensera en bristande lönsamhet inom spannmålsbranschen. Ämnet är relevant för landsbygdsutveckling, eftersom jordbruket står för en stor del av den verksamheten som syns på landsbygden och jordbruket som nationell och global aktörer har en stor roll för en hållbar världsordning. Detta arbetes skrivs för att belysa aspekter på både kort och lång sikt som eventuellt kan vara ett hot eller möjlighet för jordbrukarna i Nordvästra Skåne. Materialet består till stor del av fyra semi-strukturerade intervjuer som diskuterar hur lantbrukarnas möjlighet till att diversifiera sin verksamhet möjliggörs eller omöjliggörs av diverse faktor och aktörer. Därefter har materialet teoretiserats med hjälp av Pierre Bourdieus teorier om sociala fält, socialt kapital och habitus. Det har resulterat i att jag har kunnat dra slutsatser som är relevanta för ämnet.

Nyckelord: diversifiering, jordbruk, kapital, sociala fält, habitus, möjligheter, hinder.

Abstract

This is a phenomenological study aiming to investigate how farmers in Northwestern Scania have worked or are working with diversification of their company because of decreased profitability in the grain industry. The subject is relevant for rural development as agriculture accounts for a large part of the activities seen in rural areas, but agriculture as a national and global player has a much greater role in a sustainable world order. This work is written to shed light on aspects in both the short and long term that may be a threat to farmers in Northwestern Scania. A major part of the material consists of four semi-structured interviews that discuss how farmers' opportunity to diversify their activities is made possible or impossible by various factors and actors. Subsequently, the material has been theorized with the help of Pierre Bourdieu's theories of social fields, social capital, and habitus. This has helped me to explore and analyze the subject.

Keywords: diversification, agriculture, capital, social fields, habitus, opportunities, obstacles

Förord

Tack till Örjan, min handledare som har varit en stor tillgång i processen. Maggie, Charlotte, Gunde och Sixten ska ha ett stort tack för ni har stöttat mig i ur och skur.

Innehållsförteckning

Figurförteckning	8
1. Inledning	9
2. Syfte och Frågeställningar	11
2.1. Avgränsningar	11
3. Disposition	12
4. Metod	13
4.1.1. Semistrukturerade intervjuer.....	13
4.1.2. Min position i empiriinsamlingen.....	14
4.1.3. Etik	15
4.1.4. Trovärdighet.....	15
4.2. Beskrivning av informanterna.....	16
5. Teori	17
5.1. Teoretiskt ramverk.....	17
6. Bakgrund	19
6.1. Omvärldsfaktorer	19
6.1.1. Nationella faktorer.....	20
6.1.2. Gårdens faktorer.....	21
6.2. Beskrivning av ett jordbruksföretag	22
6.2.1. Beskrivning av fallgårdensodlingsstrategi	22
6.2.2. Beskrivning av jordbrukssäsongerna.....	23
7. En annan typ av fält	26
7.1. Beskrivning av jordbrukarfältet	26
7.1.1. Aktörerna på jordbrukarfältet	27
7.1.2. Byråkratins påverkan	27
7.1.3. Samarbete	29
7.1.4. Klimat och väder	30
8. Kapitalen dess betydelse och funktion	31

8.1.	Kapitalen.....	31
8.1.1.	Det ekonomiska kapitalet.....	31
8.1.2.	Det sociala kapitalet.....	34
8.1.3.	Det kulturella kapitalet	35
9.	Habitus.....	37
9.1.	Jordbrukshabitus	37
9.1.1.	Framtiden.....	39
10.	Slutsatser	41
	Referenser.....	44
11.	Bilaga.....	47

Figurförteckning

Figur 1 Egen bearbetning från Nilsson et al 2020	29
Figur 2 Egen bearbetning från Jordbruksverket.se 2021(c)	33

1. Inledning

Att vara uppvuxen och ha levt med ett familj jordbruk, ger en unik världsbild. Denna uppväxt ger mig även ett specifikt perspektiv på livet, jorden och maten. Detta perspektiv kompletterar andra perspektiv som jag samlat på mig från universitet, skola och mitt övriga vardagliga liv.

I modern tid har Sveriges invånare alltid kunnat ta maten för given. Vad innebär det egentligen att ta maten för given? Är det att förvänta sig att någon lagar mat till en? Att man handlar själv? Betyder det att man ska äta tre gånger om dagen? Jag har haft det bra, kunnat äta tre gånger om dagen. Däremot kan det vara svårt att förstå hur en veteplanta hamnar på min tallrik. Det perspektiv jag har haft störst nytta av är att förstå hur veteplantan fungerar och behandlas från det att det kommer in till gården i en 700kg säck i form av frö till det stadiet att jag ätit den. Jag anser att det har bidragit till en tacksamhet för mat generellt, men även varför Förenade nationerna (FN) har satt "ingen fattigdom" som nummer 1 och "ingen hunger" på nummer 2 i rangordningen för Agenda 2030. Samt hur de två målen är beroende av varandra. "Ingen fattigdom" för mig handlar om att göra fattiga människor tillräckligt rika för att kunna köpa mat åtminstone en eller två gånger om dagen till sin familj. På så sätt menar Wrigley (1988) att ökningstakten av världspopulationen kommer att avta, eftersom människan tenderar att producera färre barn om de är rikare. "Ingen hunger" är direkt kopplat till detta, för att FN menar att jordbruksproduktionen måste fördubblas fram till 2030; det vill säga om nio, år enligt FN:s delmåls plan för mål 2 (FN, 2021). Det betyder att den veteplanta som produceras på fältet utanför mitt fönster, inte alltid är avsedd för mig, utan för någon annan. Sverige, som exporterar en stor del av sitt spannmål, måste i min mening fortsätta att producera mer mat som vi kan sälja till underskottsländer. Detta kan bidra till att få bukt med fattigdomen, hungersnöden och befolkningsproblematiken. Jag tror att om vi inte minskar befolkningsökningen så kommer klimatförändringarna inte vara det största bekymret i framtiden, utan vi kommer få ett helt annat konfliktlandskap än vad vi har idag. Detta har redan börjat på vissa håll med till exempel Arabiska våren. Där fanns det en tydlig koppling med det höga vetepriiset och bristen på mat som en utlösare av konflikten enligt Ansani och Daniele (2013).

Avsikten med min uppsats har varit att lyssna till och förmedla de problem som skånska lantbrukare har idag och vilka utmaningar jordbruket står inför. Enligt mig är det med hjälp av de svenska jordbrukarna och alla andra jordbrukare i världen som vi uppnår Agenda 2030 mål 1 och 2.

Ett av de största problemen för svenska jordbrukare är bristande lönsamhet enligt Lantbrukets affärers (2019) enkätundersökning. Den visade att 75% av jordbrukarna upplevde lönsamheten som ganska eller mycket dålig. Konsekvensen av detta är att jordbrukarna har börjat diversifiera sina företag, det vill säga de hittar nya affärsmöjligheter på nya marknader. På det sättet kan jordbrukarna hantera de ekonomiska riskerna i jordbruket, utan att det kostar dem allt för mycket. Denna uppsats kommer att ta upp några av de faktorer som påverkar jordbrukets lönsamhet, men även gå på djupet med diversifiering och vilka möjligheter lantbrukarna anser sig ha att diversifiera sin verksamhet. Om lantbrukarna inte anser sig ha möjlighet att producera mat så skulle det medföra stora problem för den svenska hållbarheten och sårbarheten, eftersom jordbruket har en betydande roll i svensk krishantering i form av livsmedelsförsörjning (Eriksson, 2018).

2. Syfte och Frågeställningar

Syftet med den här studien är att undersöka hur jordbrukare som diversifierat och utvecklat sin företagsverksamhet för att uppnå, och öka, sin lönsamhet, identifierar och upplever de utmaningar och möjligheter de möter. Studien avser därför att identifiera olika moment, hinder och möjligheter för att skapa ett lönsamt jordbruksföretag. Följande frågeställningar kommer att besvaras för att utforska den övergripande forskningsfrågan:

Fråga 1: Hur gör en lantbrukare för att utveckla sin verksamhet och vilka faktorer påverkar hans beslut?

Fråga 2: Vad upplever lantbrukarna hindrar och försvårar utvecklingen av sina egna företag?

Fråga 3: Hur påverkar byråkratiska instanser jordbrukarnas möjligheter att utveckla sina företag?

2.1. Avgränsningar

Uppsatsen kommer vara avgränsad till växtodlingsföretag i nordvästra Skåne, med minst en heltidsanställd, och som brukar mer än 300ha. Företaget ska även ha någon form av verksamhet på en annan marknad än jordbruksmarknaden. Det är viktigt för att kunna undersöka företagets diversifiering. De informanterna som intervjuas ska vara driftansvariga för jordbruket eller hela företaget. Gränsen på 300ha är satt för att skilja de mindre jordbruken, det vill säga deltidjordbruken, från heltidjordbruket. Heltidjordbruken anser jag är intressantare att följa, eftersom det rör sig om större summor, större ytor och större företag.

3. Disposition

I det första kapitlet inleder jag uppsatsen genom att beskriva forskningsproblemet i sin helhet och presenterar min egen åsikt om forskningsämnet. I det andra kapitlet presenterar jag uppsatsen syfte, frågeställningar och avgränsning. Det tredje kapitlet är dispositionen som presenterar uppsatsen upplägg. Det fjärde kapitlet är uppsatsen metodkapital. I kapitlet presenterar jag den metod som valts till att inhämta data. Det ges även en beskrivning av hur jag förhåller mig till den insamlade data. Teori kapitlet är det femte kapitlet och introducerar teorierna jag har tillämpat på min empiri för att kunna analysera materialet. I det sjätte kapitlet introducerar jag uppsatsen för ämnet genom att presentera uppsatsen bakgrund. Bakgrundskapitlet är strukturerad så att den börjar väldigt brett med omvärldsfaktorer och skalas av till hur jorden i ett företag brukas. Därefter kommer det sjunde kapitalet som är ett analyskapitel. Där Pierre Bourdieus fält-, kapital- och habitus-teorier analyseras och diskuteras tillsammans med den insamlade data. Därefter presenterar jag slutsatserna i ett enskilt kapitel och sedan avslutas uppsatsen med en bilaga som presenterar intervjuguiden.

4. Metod

Det finns olika sätt att gå tillväga för att besvara mina forskningsfrågor. Till en början stod valet mellan att göra en enkät- eller en intervjustudie. Det som talade för en enkätstudie var att en sådan oftast ger ett bredare underlag och mer data för analys. Jag har erfarenhet av den typen av studie med min målgrupp och är således medveten om att målgruppen inte är intresserad av att svara på enkäter. Intervjustudier har fler fördelar, dels så får jag se eller träffa mina informanter och kan diskutera med dem och ställa följdfrågor. Jag kände informanterna på förhand, vilket medförde att jag åtnjöt större förtroende och tillit än annars skulle ha varit fallet. Tilliten mellan mig och informanterna har varit avgörande för datainsamlingen, eftersom jag kunnat känna mig trygg i att den informationen de gav till mig var riktig. Mitt förtroende till informanterna är stort, eftersom jag upplever dem som duktiga företagare och personer med sunda värderingar. Däremot går det att resonera om huruvida informanternas företag är så stora att de inte ger en representativ bild av skånska lantbruk. Eftersom det finns väldigt få lantbruksföretag i denna storleksordning. Jag valde att göra en intervjustudie med ett fenomenologiskt tillvägagångssätt för att kunna återge hur de växtodlare i Nordvästra-Skåne som jag intervjuat tolkar och återger den verklighet de lever och agerar inom.

4.1.1. Semistrukturerade intervjuer

Semistrukturerade intervjuer är en form av intervjuer som påminner mer om ett samtal än en utfrågning. Intervjuns frågor är öppna och tillåter följdfrågor (Bryman, 2008). Avsikten är att undersöka hur en informant har upplevt specifika händelser eller händelseförlopp. Samtliga intervjuer jag har gjort har varit semistrukturerade för att tillåta informanterna att beskriva sina egna upplevelser av de företeelser som intervjufrågan berört (se Creswell, 2014). Frågeguiden som jag tog fram var egentligen teman i punktform som formulerats om till öppna frågor för att kunna öppna upp ett samtal som endast berör det ämnet. De teman som lade till grund för frågeguiden var: företagare, företaget och branschen. Följdfrågor har ställts när ett mönster i intervjun har uppenbarats sig för att samla in mer data om det specifika ämnet eller för att jag själv har behövt en utförligare förklaring i ämnet (Bryman, 2008) (Kvale & Brinkmann, 2014). Två av intervjuerna har genomförts digitalt på grund av den rådande situationen med Covid-19, medan de andra två har gjorts i

personalrummen hos informanterna. I de intervjuer som genomfördes fysiskt diskuterades covid-19 och båda informanterna uppgav att de redan hade haft viruset och kände sig trygga med att bli intervjuade ansikte-mot-ansikte. I de digitala intervjuerna har det varit svårt att komma ifrån känslan av att det är ett möte snarare än ett samtal; det har inte skapat samma trygghetskänsla som i mötena där informanten och jag har träffats fysiskt. Min bedömning av de digitala mötena är att miljön som skapas i ett digitalt mötesrum påverkar informanterna. Det blir mer av en utfrågning eller som vilket annat möte som helst. Därför tror jag att svaren var rakare och de jag intervjuade ville ta sig igenom intervjun snabbare, det synliggjordes genom deras kroppsspråk. Jag kunde se att informanterna tenderade att ta upp telefonen eller fokusera på andra saker i rummet. I de fysiska mötena var det betydligt mer ögonkontakt och telefonen lades undan, för att rikta fokus på intervjun.

Valet av informanterna till intervjun har gjorts i samråd med en nyckelinformant som har flera års erfarenhet av växtodling och ett utbrett nätverk inom fältet. Det har resulterat i att jag fått tag i intervjupersoner som har olika inriktning och driver sina företag på skilda sätt.

För att kunna bearbeta intervjuerna på ett behändigt sätt och inte missa väsentliga aspekter under intervjuerna har samtliga spelats in med godkännande av informanterna. Efter varje intervju har ljudfilerna transkriberats genom att jag ordagrant skrev ner intervjuerna i ett Word-dokument. Därefter har alla intervjuerna tematiserats i ämnen som ekonomi, politik, framtiden och klimatet. Sedan skapade jag flera kategorier under varje tema. De kategorierna har sedan blivit grunden i min uppsats i form av olika kapitel. Det gjorde min datahantering enklare och jag kunde identifiera likheter mellan intervjuerna. Utgångspunkten är att informanterna ska vara anonyma, men om de godkände att jag använder deras riktiga namn så har jag gjort det och därmed följt Creswells (2014) rekommendationer. Intervjuerna med informanterna varade mellan en och en och en halv timme.

4.1.2. Min position i empiriinsamlingen

Studien är avgränsad till Skåne och växtodlingsföretag. Det är en profil som passar väl in på mig själv, eftersom jag är uppvuxen på en växtodlingsgård i NV-Skåne. Under min uppväxt har jag hjälpt till på gården och följt med på olika möten och evenemang, där jag har träffat majoriteten av informanterna. Informanterna ser mig som "Magnus påg" och det har varit en fördel, eftersom jag tror att flera av informanter respekterar och har tillit till mig på ett annat sätt än om jag inte hade varit det. Vänder man på det så kanske de inte går på djupet på samma sätt för att de förväntar sig att jag ska kunna vissa saker och det kan i sin tur påverka deras svar. I tidigare erfarenheter av intervjuer med lantbrukare har de ofta varit negativa

till att göra intervjuer eller svara på enkäter, men detta har berott på att jag gjort intervjuer i egenskap av representant för ett spannmålsföretag och inte som studerande. När jag analyserat mitt material har det varit viktigt för mig att agera opartiskt, samtidigt som jag förmedlar en så rättvis bild som möjligt av vad informanterna säger. Jag är medveten om min egen bakgrund och att det finns vissa likheter mellan mig och informanterna, men jag är professionell och i denna text sätter jag uppgiften före mitt lantbrukarhabitus, för att travestera Bourdieu. Det bör också tilläggas att bara för att man delar yrke eller bakgrund betyder inte det att man delar tankar och åsikter. Jag anser att det är viktigare för forskningen att få en inblick i hur några av de större jordbruksföretagen tänker och resonerar än att förmedla min egen åsikt.

4.1.3. Etik

Det är viktigt att den forskning som berör människor sker inom ramen för en etisk standard. Forskningen ska utföras så att den inte skadar eller påverkar informanterna negativt samt att informanterna måste ge sitt samtycke till att medverka (Pripp 2011). För att värna om informanternas integritet har varje informant accepterat att de kommer förbli anonyma tills dess att manuset är färdigt och de kan godkänna eller underkänna de delar som berör dem. Vid ett godkännande kommer det figurerande namnet och platsen för företaget bytas ut till riktiga uppgifter. Det finns olika grader av anonymisering och inledningsvis kommer det vara väldigt hög för att skydda mina informanter och mitt förtroende hos informanterna (Silverman, 2015).

4.1.4. Trovärdighet

För att skapa en trovärdig text är det viktigt för författaren att vara medveten om vad denne gör. Jag är medveten om att materialet för uppsatsen omfattar fyra semistrukturerade intervjuer och en löpande intervju. Det är endast de semistrukturerade intervjuerna som har tematiserats och i mindre stycken tagits ut från intervjuerna för att se vad det enskilda stycket i temat säger. På så sätt har det skapats ett ramverk (teman) som har avgränsat analysen från det tillhörande stycket. En av intervjuerna har skett löpande med en av jordbrukarna för att fortlöpande kunna diskutera tankar, föreställningar och utmaningar för svenskt lantbruk. Detta har resulterat i att jag har agerat inom ramen för forskningsämnet och fått söka stöd från andra håll för att kunna styrka mina argument. För att stärka den empiriska trovärdigheten är intervjuguiden bifogad så att läsaren kan göra en bedömning om frågorna är relevanta för ämnet eller inte. Det är genom en transparent redovisning av metodvalen och tillvägagångssätten som forskaren kan uppnå en stark trovärdighet (Bechhofer & Paterson 2000, s.14).

4.2. Beskrivning av informanterna

Robin

Företaget brukar ca 1000 hektar åkermark med traditionella jordbruksgrödor som kompletteras av utsädesodlingar. Utöver jordbruket förvaltar även företaget fastigheter. Robin är den fjärde generationen av sin familj att driva jordbruk.

Viktor

Viktor driver tillsammans med sin bror ca 1400 hektar. Där de har utvecklat sitt företag från ett mindre jordbruk med grisproduktion och maskinuthyrning till ett rationellt spannmålsföretag som strävar åt att producera bulk. Bröderna är den andra generationen på gården.

Samuel

Samuel driver ett jordbruk med traditionella jordbruksgrödor men utan specialgrödor på ca 700 hektar. Som komplement till jordbruket hyr Samuel ut fastigheter och lagerlokal. Idag är han den fjärde generationen på gården.

Sebastian

Sebastian driver idag ca 1000ha åkermark med traditionella jordbruksgrödor och sockerbetor. Utöver det hyr företaget ut bostäder. Idag är Sebastian åttonde generationen att driva företaget.

Nyckelinformanten

Driver idag ca 300 ha enligt strategin Conservation Agriculture och odlar traditionella spannmålsgrödor och sockerbetor. Hen är sjätte generationen på gården. Nyckelinformanten har fungerat som ett bollplank igenom framtagandet av informanter och bakgrundskapet. Därav är hen inte involverad i diskussionen.

För att sätta företagen i relation till det svenska lantbruket har jag valt att använda Jordbruksverkets sammanställning av svenska jordbruksföretag. Sammanställningen är sorterad på antal företag i olika hektarsintervaller. Informanterna är 5 av 6716 jordbruksföretag med 100 hektar eller mer. Anledningen till att det inte går att förfina sökningen är att Jordbruksverket har 100 hektar och uppåt som största sorterings intervall. (Jordbruksverket, 2020).

5. Teori

För att komplettera mitt fenomenologiska tillvägagångssätt i uppsatsen föll valet på Pierre Bourdieus teorier om sociala fält, olika former av så kallade kapital samt habitus. Begreppet socialt fält kommer att användas för att beskriva de sociala arenor som lantbrukaren rör sig i och hur de påverkas när fälten överlappar varandra. Således kommer det att involvera aktörer som har en direkt och indirekt koppling till jordbruk och hur jordbrukare upplever att deras handlingar i sin tur påverkar jordbrukarens möjligheter till att diversifiera sitt företag samt hur de eventuellt begränsas av byråkratiska instanser. Bourdieus kapitalbegrepp kommer att användas för att analysera hur lantbrukaren går till väga med sin diversifiering med ett fokus på affärsidéer, nätverk och ekonomiska förutsättningar. Habitusbegreppet kommer användas för att tolka och förstå hur jordbrukaren ser på företagande, branschen och dess utmaningar och möjligheter och vad det är som gör att deras företag ser ut som det gör idag.

5.1. Teoretiskt ramverk

Bourdieus begrepp om socialt fält, socialt kapital och habitus är tre välkända begrepp inom hans övergripande teori. Inledningsvis kan det sociala fältet beskrivas som ett sammanhang bestående av agenter och institutioner. De bidrar till att hålla fältet vid liv, vilket de gör när de spenderar sin tid åt att utveckla eller diskutera fältet (Inglis, 2012). Det fält som kommer att analyseras i min forskning är jordbruksfältet. En stor aktör inom detta fält är traktorfabrikören John Deere som med sina gröna traktorer med gula hjul har blivit symboliska för jordbruket.

Fältets aktörer är vad Bourdieu kallar för institutioner och agenter. Institutioner är de som till stor del styr utvecklingen av fältet medan agenterna ägnar sig åt att reproducera fältet. Det som är gemensamt för institutionerna och agenterna är att de innehar olika former och mängder av kapital (Inglis, 2012). Inglis (2012) har listat Bourdieus kapital: socialt kapital, ekonomiskt kapital och kulturellt kapital. Bourdieu menar att socialt kapital visar hur många som ingår i ens nätverk och vilka som ingår i nätverket. Ett högt socialt kapital återspeglar sig i att en individ kan utnyttja sitt nätverk för att avancera, ett lågt socialt kapital känns igen på att man inte kan använda sitt sociala nätverk och är maktlös (ibid, 2012). Det ekonomiska

kapitalet förklaras av hur förmögen man är och hur mycket finansiella resurser man har att röra sig med. Kulturellt kapital kan vara både institutionellt, t ex formell utbildning samt informella kunskaper, t ex att kunna sköta olika aspekter inom ett lantbruk. (se Bourdieu & Wacquant, 1992). Bourdieus begrepp habitus avser personers sätt att tänka, känna, handla och uppleva saker och ting. Individens handlande är inbäddat i en socio-kulturell ram. Habitus utvecklas både under ens uppväxt och inom den sociala arena, där man är verksam.

6. Bakgrund

Detta kapitel avser att redogöra för globala, nationella och lokala faktorer som kan påverka ett jordbruksföretags lönsamhet. Det innehåller även en ingående beskrivning av hur en typisk gård kan se ut och hur växtodling fungerar i praktiken.

6.1. Omvärldsfaktorer

1900-talets jordbrukspolitik skapade mängder av förändringar på grund av ett skiftande säkerhetsläge i världen, format av de två världskrigen. Från ett fokus i politiken på hushållningsjordbruk till ett rationaliserat jordbruk med fokus på nationell självförsörjning, kom jordbruket senare att bli alltmer orienterat mot världsmarknaden i samband med inträdet i Europeiska unionen (EU) år 1995 (Antonsson & Jansson, 2011). Inträdet i unionen resulterade i att det svenska jordbruket omfattades av EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP). Ur ett politiskt perspektiv kan EU-inträdet ses som en brytpunkt, då svensk jordbrukspolitik förändrades från en svensk socialdemokratisk till en europeisk liberal vision. Ett system med regleringar och prissättningar ersattes efterhand av ett nytt system med öppna gränser och tullfrihet. På så sätt kom jordbrukaren närmare världsmarknaden (Antonsson & Jansson, 2011; Gray, 2000).

CAP bildades med syftet att ge finansiellt stöd till lantbrukarna i unionens medlemsstater samt att samla dem på en marknad för att minska rörligheten på spannmålspris, åkermark och andra lantbruksprodukter. För att uppnå detta delas nu CAP in i två pelare, varav pelare ett syftar på att förse lantbruket med stabil ekonomi med gårdsstöd, något som kommer att återkomma i texten. Pelare två syftar till landsbygdsutveckling, hållbar förvaltning av naturresurser samt åtgärder för att motverka klimatförändringarna (LRF, 2020a). Pengarna som går till gårdsstöden och andra stöd, kopplat till pelare ett, betalas ut i euro till en viss kurs som bestäms vid ett speciellt tillfälle på året. Kursen mellan svenska kronor (SEK) och EUR (EURO) påverkar i sin tur lantbrukarens lönsamhet eftersom svenska lantbruksföretag är beroende av gårdsstödens storlek, enligt EU:s rapport "Modernising and simplifying the cap" (2017). För att förstå sambandet mellan valutorna ger rådgivningsföretaget Ludvig och Cos (2021) rapport om lantbrukets lönsamhet ett bra exempel på hur valuta påverkar lantbrukaren. Ludvig och Co

menar att om SEK är svag gentemot EURO så är det gynnsamt att exportera varor (sälja till export), men dyrt att importera handelsvaror (köpa, import) (ibid, 2021). Därför är det klokt av lantbrukaren att själv låsa stöden mot en hög kurs om det är möjligt.

Den globala spannmålshandeln är uppdelad på flera börser, men i regel domineras handeln av Paris (MATIF) och Chicagobörsen (CME). Den europeiska handeln sker för det mesta på MATIF-börsen. Därför är det priset på MATIF som är en riktlinje för de lokala spannmålspriserna och därför avgörande för svenska lantbrukare. MATIF priset påverkas i huvudsakligen av utbud och efterfrågan men även av oroligheter i omvärlden samt utvecklingen på börser för andra värdepapper. Den tenderar att stiga vid extrema väderfenomen och börsfall runt om i världen. I tider av klimatförändringar med bland annat stor torka som i Sverige 2018, är det även stora mängder nederbörd som påverkar etableringen eller skörd av grödorna som är ett stort hot mot lönsamheten¹. Klimatförändringar är därför en faktor som påverkar lantbrukarens lönsamhet.

6.1.1. Nationella faktorer

De nationella förhållande för jordbruk påverkas kraftigt av olika internationella policies, regleringar och processer på grund av att svenskt lantbruk är del av en världshandel. Därav är inte det inhemska priset på spannmål nödvändigtvis samma som världsmarknadspriset på MATIF. Det beror på att Sverige är ett överskottsland, det vill säga att Sverige producerar mer mat än den inhemska konsumtionen (Agrifood, 2006). Konsekvenserna av att vara ett överskottsland är att det nationella priset är något lägre än världsmarknadspriset eftersom den inhemska handeln har alternativprissättning. Det innebär för lantbrukaren att han blir erbjuden pris som är börspris minus transportkostnad för det exporterade spannmålen på hela sin skörd. Sverige exporterar spannmål till nordafrikanska länder som i sin tur producerar mindre spannmål än de konsumerar. Den nationella spannmålshandeln består till stor del av två olika kvalitetsspecifikationer: foderspannmål och kvarnspannmål. Skillnaden mellan dessa är att foderspannmål går till djuren och kvarnvaran går till livsmedel. I denna uppdelning finns det en prisskillnad som motiveras av att kvarnvaran ska ha en mer specifik kvalitet som lämpar sig åt att göra bra mjöl på. Den inhemska marknaden domineras av medlemsägda Lantmännen och följs en bit efter av en mängd handelsföretag så som danskägda Svenska Foder.

För att återkoppla till CAP och gårdsstöden, har lantbrukaren även andra stöd att söka; till exempel för förgröning, ekologisk produktion, djurbidrag och andra miljöersättningar (Jordbruksverket, 2021a). Vilka stöd lantbrukaren ansöker om och åtar sig att uppfylla deras villkor för året genom en så kallad SAM-ansökan

¹ Nyckelinformanten

som granskas och handläggs av Länsstyrelsen. Den generella regeln är att gårdsstöden är baserade på areal, det vill säga att ju mer mark ett företag har, ju mer stöd får de. Således är priset på att arrendera eller köpa mark en fråga som påverkar företagets lönsamhet olika beroende på var i landet man är (Jordbruksverket, 2012b). Ett högre arrendepreis i Skåne täcks inte i samma utsträckning av gårdsstöden som ett lägre arrendepreis i norra Sverige.

6.1.2. Gårdens faktorer

Var i landet gården ligger påverkar även lantbrukarens förutsättningar till exempel närheten till silo eller hamn, jordens förmåga att producera spannmål, det vill säga jordkvalitet och det lokala klimatet. För uppsatsens skull borde även närhet till samhällen vägas in i ekvationen, eftersom den påverkar diversifieringsmöjligheterna sett till antalet kunder. För att förenkla en bestämning av jordens kvalitet runt om i landet kan Jordbruksverkets klassificering av den svenska jorden utgöra ett bra verktyg. Klassificeringen utgörs av en skala från 1-10 som bedömer jorden efter dess ekonomiska avkastningsvärde, baserat på skördestatistik. Det framgår tydligt att den främsta jorden i Sverige finns i södra Skåne och därefter blir gradvis sämre, med undantag för enstaka orter i Västra Götaland och Östergötland (Kungliga lantbruksstyrelsen, 1971). Oavsett hur bra egenskaper jorden har måste även vädret vara på lantbrukarens sida. Nyckelinformanten påpekar att det är tillfredsställande om det skulle regna cirka 750 mm på ett år. Genomsnittet under åren 1961–1991 i Nordvästra Skåne är 737 mm; därefter har genomsnittet legat på 815 mm (SMHI, tabell 1). Tidpunkten för regnet bör användas som en faktor som påverkar jordbrukets lönsamhet, eftersom grödan kräver olika mängder regn sett till vilket stadie den befinner sig i. Ett exempel på detta är om det regnar för mycket under hösten då grödan etablerar sig. Då riskerar grödans rotsystem att få en svag utveckling, medan avsaknad av regn på våren kan i sin tur leda till att plantan inte når sin fulla potential². En annan aspekt av gårdens förutsättningar är distansen till närmaste spannmålmottagning, eftersom denna distans påverkar transportpriset av varan; en kostnad som lantbrukaren till stor del står för. Det är därifrån uttrycket “priset fritt gården eller “fritt gården” kommer ifrån, på grund av att man räknar med priset på varan minus transportkostnader. Det bör nämnas att det oftast inte är ett problem för lantbrukaren att leverera en vara till en silo, däremot är det många som inte kan utnyttja möjligheten till export eftersom de bor för långt ifrån en hamn.

² Nyckelinformanten

6.2. Beskrivning av ett jordbruksföretag

Dagens växtodlingsföretag bygger oftast på flera generationer av ett familjeägt jordbruk. Det har i sin tur lämnat spår efter sig på gården i form av ett byggnadsbestånd som idag är en naturlig del av gårdens förutsättningar för att tackla dagens och framtidens utmaningar. Numera består ett generellt växtodlingsföretag av cirka 1–2 sysselsatta och brukar mellan 100–300 ha åkermark, där höstvetete, vårkorn, raps och havre vanligtvis finns med i företagets växtföljd. Dessutom finns det oftast någon specialgröda åkerböna, ärter eller sockerbetor. För att kunna bruka jorden består företagets maskinpark ofta av två traktorer, en lite större som kan framföra olika redskap för att bearbeta jorden på olika djup och sådd. Den andra traktorn används till att köra vagnar vid skörd, köra ut gödning och kemiska preparat, men kan även användas till mindre uppdrag på gården som inte nödvändigtvis är kopplat till växtodlingen. Utöver de två traktorerna äger företaget ofta en skördetröska för att ta hem skörden. För att maximera sin skörd och jordhälsa är det vanligt att företaget köper rådgivning av rådgivningsföretag, det kan till exempel vara Hushållningssällskapet. Likt tidigare nämnt säljs skörden oftast till Lantmännen, Svenska Foder, Skira eller en mindre spannmålshandlare. Det är också via de handelskanalerna som lantbrukaren köper in gödsel och utsäde. Utöver växtodlingen förekommer det att företaget äger olika byggnader. De har olika användningsområden, till exempel maskinhall, verkstad, lager och bostäder. Det är dessa fastigheter som många lantbrukare väljer att renovera för att senare kunna hyra ut, vilket därmed blir en strategi för att diversifiera sitt företag. För att "hänga med" i utveckling är det vanligt att lantbrukaren engagerar sig i LRF eller har egna lokala föreningar där de lantbrukarna träffas och diskuterar hur det har gått den senaste tiden och vilka åtgärder man gjort. I de flesta fall, besöker gruppen någon enskild medlems gård för att ta del av ett spännande projekt där alla får diskutera projektet. Andra gånger kommer något företag förbi och presenterar sina produkter. Dessa aktiviteter sker oftast när det inte är högsäsong, det vill säga: vårbruk, höstbruk eller skörd. För att förstå hur en jordbrukssäsong ser ut har jag valt att använda mig av en av informanternas gård som fallgård och tidsperspektivet kommer att vara i årstider, när det är den vanligaste metoden för att diskutera jordbrukarens handlingar

6.2.1. Beskrivning av fallgårdensodlingsstrategi

För att kunna beskriva hur en typisk odlingsäsong ser ut, det vill säga när verksamheten fungerar planerligt, är det viktigt att företagets odlingsstrategi beskrivs eftersom den förklarar varför vissa lantbrukare gör på ett sätt och andra lantbrukare på motsatt sätt. Den övergripande strategin är om lantbruket är konventionellt eller ekologiskt. I regel kan man säga att ett konventionellt jordbruk producerar större skördar, förbrukar mindre diesel, men använder sig av kemiska

preparat för att optimera skörden. Det ekologiska sättet, producerar som mindre, men vägs upp av ett stort stödsystem från Jordbruksverket och tidigare väldigt hög prisnivå på de varor som produceras, men är förbjudet att använda vissa kemiska preparat och mineralgödsel. Det krävs oftast att produktionen är krav-certifierad för att kunna sälja den på den inhemska marknaden.

Det företag som används för att beskriva växtodlingssäsongerna är ett konventionellt jordbruk som tillämpar en modern odlingsmetod som heter "Conservation Agriculture" (CA). Den främsta anledningen till att företaget anammade CA är för att kunna bekämpa ogräset renkavle som är ett skadligt invasivt ogräs. Det som är unikt för CA är att man endast bearbetar jordens översta yta, cirka 1-2cm, lämnar kvar skörderesterna (halm etc.) på fältet som mat till dagmaskar och andra mikroorganismer och att man alltid har en växande gröda på fälten, antingen höstsådd gröda eller en mellangröda. Det medför positiva effekter som håller nere ogräs, bevarar kvävet i jorden, minskar vattenerosion. Om man odlar mellangröda till exempel, istället för att ha fältet osått så binder det också koldioxid utöver de andra fördelarna som nämnts (Balota et al, 2003; Hobbs et al, 2008; Laukkanen & Nauges, 201; Valkama et al, 2020). Systemet med CA ger oftast en något lägre skörd men med mindre kostnader för jordbearbetning (halverad dieselförbrukning³) skapas en likvärdig ekonomi (Arvidsson et al, 2014; FAO, 2001). Nackdelarna med CA är att plantorna växer långsammare och blir mer känsliga för väder. Det är en nackdel för mellangrödor, eftersom man inte får lov att gödsla dem, som då inte kan utnyttja sin fulla potential att förbättra miljön. Om det svårutrotade ogräset Renkavle finns så är CA också beroende av bekämpningsmedlet glyfosat. Eftersom man inte bearbetar jorden på något sätt innan sådd så bekämpar man inte ogräset som växer på fältet och då behövs det glyfosat för att kunna fortsätta med detta⁴. Ett exempel på hur andra länder har tacklat glyfosatfrågan och CA är till exempel Frankrike där det föreslås att jordbruken som tillämpar CA som får använda glyfosat (FWI, 2021).

Jordbearbetningsredskapen på den gård jag använt som fallgård är betydligt färre än normalt. Där används endast halmutjämningsharv, vält, spruta, vagnar, traktorer, tröska och direktsåmaskinen. Direktsåmaskinen används för att man ska kunna så direkt i stubben vilket möjliggör hela CA-metoden.

6.2.2. Beskrivning av jordbrukssäsongerna

En ny odlingsssäsong börjar efter att föregåendeårs skörd är bärgad, vilket infaller någon gång mellan slutet av augusti eller början på september. I och med att detta företag ansöker om förgröningsstöd med mellangröda så måste fånggrödorna vara

³ Nyckelinformanten

⁴ Nyckelinformanten

sådda innan 31 augusti, vilket kan inträffa under skörden. Därför är datumet 31 augusti en flaskhals för företaget eftersom det ligger så tätt på skörden och tiden till att göra åtgärder såsom halmharvning är väldigt begränsad⁵. I detta fall halmharvar företaget fälten för att sprida ut halmen från tröskan över hela fältet så den kan brytas ned och man tar vara på näringen som den utger. Det blir även enklare att köra såmaskinen eftersom det inte blir stopp eller bildas högar. Å andra sidan så ska det inte vara mellangröda på alla fält, utan endast på ett begränsat antal fält. Efter att det är gjort så påbörjas höstbruket. Det är under den här perioden som höstvetete sås (raps sås helst i första halvan av augusti) och en del gödsel tillförs, vilket görs med samma maskin i detta företag. Dessa åtgärder är precis som allt annat i jordbruk väderberoende. Vid regn måste lantbrukare sluta och vänta på att det har torkat bort igen. När allt är sått är det dags för att bekämpa det ogräs som växt upp under sommaren och fortsätter att växa, eftersom bekämpningsmedlet endast biter på växande gröda och riskerar inte att bita på det nysådda då det ligger under jorden. Däremot är det viktigt att få bort ogräset så att det inte konkurrerar ut den nysådda grödan. När det är klart och alla maskiner är vårdade efter säsongen slutar höstbruket, någon gång i mitten, slutet på oktober. Då vill gärna lantbrukaren att det ska regna på det nysådda så det börjar gro. Därefter går jordbruket in i en lågsäsong (bortsett från sockerbetorna), där företagaren ägnar sig åt att stämma av skörden och bokföra den, göra bokslut för året som gått, ta emot gödning och utsäde, byta maskiner samt arbeta på andra projekt i företaget till exempel upprustning av befintliga byggnader eller miljövårdsåtgärder. Vid våren är det återigen dags att lämna in en SAM-ansökan till Jordbruksverket. I samma period sker vårinsatserna på de fält som är höstsådda. Dessa kan till exempel bestå av att trycka ned stenar med en vält och sprida biogödsel för att stärka plantans bestockning. De fält som ska sås om någon vecka i det som kallas för vårbruk, förbereds med en ogräsbekämpning. Därefter är vårbruket igång och man sår korn, havre, åkerbönor och sockerbetor. Därefter avslutas vårbruket med en giva biogödsel (kvalitetssäkrad rötrest) som kommer från kommunens Biogasanläggning. Sockerbetor behöver även ogräsbehandlas ett par gånger under våren. Men när alla de insatserna är klara så går lantbruket återigen in i en lågsäsong som sträcker sig fram tills det är dags att skörda. Under denna lågsäsong är det återigen vanligt att arbeta med olika projekt samt röja undan på gården för att skapa en trivsamt arbetsplats. Under sommaren görs alla förberedelse för årets skörd, maskinerna testas, torkanläggningen körs igång och eventuella fel åtgärdas så att allting ska fungera så smidigt som möjligt under skörden. Det som händer under skörden är dels att alla grödor ska tröskas, transporteras, torkas och en del levereras. Därefter behöver maskinerna vårdas och ställas undan till nästa säsong och spannmålen måste lagras eller levereras. Däremot finns det vissa saker, som till exempel inköp och försäljning av de insatsvaror som företaget använder och det

⁵ En harvning som jämnar ut halmen på fältet efter tröskan så att halmen får en jämnare organisk nedbrytning.

som produceras kan förhandlas under hela året och således inte är bundna till en specifik period eller årstid.

7. En annan typ av fält

I detta kapitel avser jag att beskriva det sociala fält som jordbrukarna verkar i (se Bourdieu 1992). Beskrivningen innefattar en beskrivning och social positionering av agenterna, institutionerna och deras påverkan på lantbrukarnas förmåga och möjlighet att diversifiera sina företag. Det kommer att göras genom att kontextualisera agenterna och institutionerna baserat på informanternas berättelser. Utgångspunkten kommer vara det specifika fält som jordbruksverksamheten verkar inom, men jag kommer även att beskriva hur andra fält överlappar och påverkar det förstnämnda fältet. Utöver detta avser jag att beskriva relationerna mellan aktörerna samt diskutera hur jordbruksfältet kan bli mer självständigt.

7.1. Beskrivning av jordbrukarfältet

Det fält som lantbrukarna främst verkar i är jordbruksfältet. Det är också det fältet som är huvudfokus i denna uppsats. Andra fält som överlappar jordbruksfältet är byråkratiska fältet, där kommunen och länsstyrelsen är två huvudaktörer. Deras handlingar, i form av regler och beslutfattande, påverkar lantbrukarnas handlingsutrymme. Handlingsutrymmet kan definieras i hur mycket eller lite en person styrs av till exempel lagar, regler eller av andra organisationer. Aktörer från flera institutioner är aktiva inom jordbruksfältet och strävar efter att utveckla fältet i en speciell riktning; till exempel vill vissa aktörer att jordbruket ska bidra till att lösa klimatkrisen. Min uppfattning är att på senare år har allt fler fält integrerats i jordbruksfältet på bekostnad av att jordbruksfältet krymper. Å andra sidan kan det bero på att enheterna blir större och tiden som spenderas framför en dator riskerar att passera den tid man spenderar på en åker. För att ge en inblick i varför tiden framför datorn har ökat och mest troligt kommer öka, tycker jag att Nilsson et al (2020) undersökning om lantbrukets byråkrati är ett bra exempel. De påvisar att under en 20 års period (1996–2016) har lagkrav som berör lantbruk ökat med 120%, kravet på journaler ökade under perioden med 340% och tillfällen då det krävdes en anmälan eller ett tillstånd ökade med 450%.

7.1.1. Aktörerna på jordbrukarfältet

“Jag försöker, jag försöker, men de säger bara att det är ‘allmännytta’, då är vi där igen, en (annan) ska tjäna pengar och ingen annan, och då är vi där igen med stan, då går de hand i hand med Skanska och de andra. Där är fem drakar som har ett oligopol och det vet vi om, eftersom vi jobbar under dem och ser strukturen”. (Samuel)

Citatet pekar på flera olika aspekter av störningar som försvårar driften av jordbruksföretag. Bakgrunden av citatet är ett svar från Samuel på frågan; hur är det att utveckla sitt företag i andra riktningar än växtodling? Min tolkning av Samuels citat är att han letar nya inkomstkällor men möts av motstånd från både den privata och offentliga sektorn. I den privata sektorn är det via uthyrning av lastmaskinstjänster till byggbolagen. Det kan röra sig om till exempel snöröjning, då tjänsten köps upp av ett bolag och sedan hyrs ut till mindre entreprenörer för ett lågt pris. Problemet som Samuel beskriver är att jordbrukarna inte får sätta eller diskutera priset själva, utan måste anpassa sig till det pris som ges.

“Jag arrenderar mycket mark intill stan och jag blir av med 10–30 hektar varje år som bebyggs med industrier, som de bara tar, högvärdig jordbruksmark och jag frågar om en hörna där jag inte odlat på åravis (för att stycka av tomt)”. (Samuel)

Kommunen är inte intresserad av att låta Samuel stycka av tomter på grund av ”allmännyttan”. Samuel underkänner kommunens argument. Då kommunen gör om flera hektar åkermark som han arrenderar av kommunen till industrimark. Kommunen är en av de större aktörer som verkar och påverkar jordbrukarfältet. Enligt de jordbrukare jag har intervjuat så har kommunen ett maktövertag över dem. Maktövertaget synliggörs främst av beslutfattande i frågor kring markanvändning

I det första citatet nämndes även att “det är alltid någon annan som ska tjäna pengarna”. Det tolkar jag som att aktörer från andra fält såsom kommunen som representerar det offentliga, och byggföretagen som speglar privata företag från andra branscher vars verksamhet kraftigt påverkar jordbrukarfältet och fältets spelregler.

7.1.2. Byråkratins påverkan

Sedan Sverige gick med i EU 1995, har svenska lantbrukare tagit del av unionens jordbrukarstöd, vars syfte är att minska rörligheten på spannmålspriset, åkermarken och andra lantbruksprodukter. Idag är stödet en väsentlig del av lantbrukarens ekonomi och lantbrukarna har satt i en beroendeställning till jordbrukarstöden. De vanliga stöd som växtodlarna söker är gårds- och förgröningsstödet. Utöver dessa har jordbrukarna möjlighet att åta sig att till exempel skapa skyddszoner för att

utöka sitt stöd. För att få dessa stöd behöver växtodlaren avsätta 5% av sina åkermark till

ekologiska fokusarealer, det vill säga träda eller blommande träda⁶. Konsekvenserna av detta system är att markpriserna har stigit (Jordbruksverket, 2012), vilket i sin tur har fört med sig att arrendepriserna stigit, enligt min nyckelinformant⁷. Den huvudsakliga anledningen till de stigande markpriserna under 2000-talet har varit de minskade räntekostnaderna men även att jordbruksstöden har haft stor påverkan. Däremot har inte lönsamheten eller priset på spannmålet följt med i samma takt, vilket har skapat en ohållbar situation som förvärras när Jordbruksverket sänker gårdsstödet.

Det problematiska med stöden, enligt Sebastian, är att vissa stödmedel går till lantbruksgårdar som producerar väldigt lite spannmål och som enbart får stöden för att marken inte ska växa igen⁸.

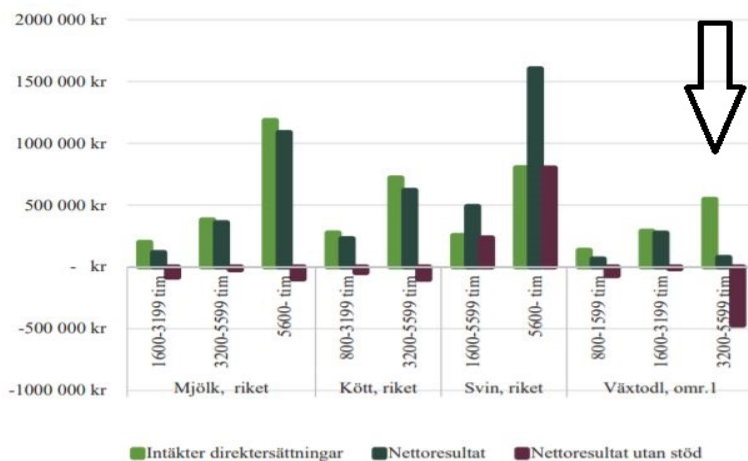
“Ja och hela EU:s jordbrukspolitik, den är ju jättebra. Men det är väldigt olika förutsättningar, tar man bara Sverige och ska styra dem så det blir rätt, men sen så hittar man på massa hittepå-bidrag där man främjar områden där man inte tjänar några pengar. (..) Man ser till hur det ser ut på vissa områden då man ska hålla landskapen öppna, men det gör ju så landskapet ändrar sig i andra ända så konkurrens blir fel. Vissa saker ska de inte lägga sig i”. (Sebastian)

Att styra en nationell sektor genom ett system är problematiskt eftersom sektorn inte är homogen, vilket innebär att det kommer att finnas de som gynnas och de som missgynnas av systemet. Jordbrukarna i Nordvästra Skåne verkar i ett område med högt arrendepris sett till fältets förmåga att producera. De finansiella stöden till jordbrukarna används av dem för att täcka kostnaderna för till exempel arrende. Detta slår dubbelt mot lantbrukarna. Därför tolkar jag det som att informanterna upplever att jordbrukarstöden är väldigt snedvridna och gynnar lantbruk där det egentligen går sämre att bedriva jordbruk. Detta gör att Jordbruksverket är en maktfaktor inom jordbruksfältet. Eftersom de innehar förmågan att styra lönsamheten för det svenska jordbruket. Det kan de göra genom sina formuleringar av jordbrukarstöden. På så sätt kan Jordbruksverket styra vilka områden eller produktionstyper som ska gynnas. I dagsläget är jordbrukarstöden en nödvändighet för jordbruksföretagarna i uppsatsen (se *Figur 1*) (Nilsson et al, 2020).

⁶ EFA träda en del av förgröningsstödet.

⁷ Intervju med nyckelinformant.

⁸ Det stöd som Sebastian hänvisar till är kompensationsstödet och miljöersättning för betesmarker och slåtterängar (Jordbruksverket, 2021).

Figur 1 Egen bearbetning från Nilsson et al 2020

7.1.3. Samarbete

Robin berättar om hur hans fastighetsbolag slogs ihop med ett lokalt byggbolag och med ett rörmokarföretag, för att effektivisera bygget av deras fastigheter. Robin tog på sig att sköta pappersarbetet för alla tre bolagen som nu blivit ett, så de andra kunde fokusera på att bygga och lägga rör. Robin speglar ett exempel på hur jordbruksföretag kan samarbeta med andra branscher för att underlätta för alla inblandade parter. Robin tror på en utveckling av jordbruksföretagen där fler jordbruksföretag går ihop och köper maskiner tillsammans. En utveckling som jag tolkar att Viktor inte är lika övertygad om:

”Tröska till andra är jävligt goa pengar, 1200kr per ha, men räknar du efter vad du missar så...Men däremot så om läget finns är vi inte rädda för att ändra på oss”. (Viktor)

Det är viktigt att jordbrukarna tajmar tiden för när vetet ska tröskas för att uppnå maximal kvalitet. Tröskas vetet för sent kan kvaliteten på vetet försämrats och handlarna betalar för kvalité. Detta medför att det finns specifika tidsperioder då det blir mycket dyrare att dela tröska med någon annan än annars. Denna faktor medför till exempel att gårdar sällan går ihop och köper tröskor tillsammans. Däremot menar de i citatet att om det finns möjlighet att tröska hos någon annan när deras egen sådd inte är mogen. Jordbrukarna tjänar ofta väldigt bra på att tröska åt andra. Samuel tycks dock anse att andra problem kan uppstå av sådana samarbeten.

“Avundsjuka, risken att någon annan får tjäna pengar, timing, två tuppar i en hönsgård går inte, då får man ta in en rättare. Det blir för mycket åsikter, med större enhet blir det mer företag och ägarna är passivare (...) sedan är det faktiskt billigare att hyra in någon att tröska, men då förlorar lite i lägligheten men det börjar bli hårfint, det tar sån tid med att tvätta fixa och dona. Tar man hela den kostnadsbiten med utbildningar och omkostnader så vet i fan om det inte går jämnt ut”. (Samuel).

Anledningen till att samarbete mellan närliggande lantbruksföretag om till exempel tröskor eller såmaskiner inte är vanligt i det svenska jordbruket beror på att man gärna vill se om sitt eget hus först innan man kan hjälpa någon annan. Det är i sin tur inte särskilt anmärkningsvärt eftersom båda informanterna driver företag och tiden då man måste tröska kan vara relativt kort. Om vädret tillåter så måste det ske en prioritering och resultatet kan bli dåligt. Den risken menar Viktor att de inte vill ta, eftersom han var tydlig med att hans skörd är viktigast. Men om tröskan bara står utan att användas så är han benägen att tröska åt andra.

Konkurrensen mellan jordbrukare kan påverka jordbrukaren positivt i form av samarbete med andra jordbrukare och negativt eftersom de kan tvingas betala ett överpris för ett arrende och på så sätt driva upp arrendepriset. Av informanterna var det de yngre lantbrukarna som var mest positivt inställda till ett samarbete och de trodde att det berodde på att de inte var lika riskbenägna som den äldre generationen.

7.1.4. Klimat och väder

Eftersom vädret inte är en människa eller ett ting skapat av människan är det svårt att tolka klimatet och vädret som en aktör. Däremot kan man inte bortse från vädrets påverkan på jordbrukarnas odlingar, beslut och lönsamhet. Vädret är det första jordbrukaren kontrollerar innan hen ens tänker på att genomföra åtgärder på sina fält. Därför är vädret som redovisas av SMHI en avgörande faktor i besluttagandet. Vädret har med andra ord en stor påverkan på jordbruksverksamheten. Skörden, maskiner, utsäde och insatsvaror måste förvaras så att de är skyddade mot väder. Åkrarna bedöms noga av jordbrukarna för att de ska kunna avgöra om det går att köra på dem. Det ligger också en hel del i hur man väljer att sköta sin mark, hur den är dränerad och hur jorden bearbetas för att hantera torkperioder och skyfall. Vädret har de senaste åren varit orsaken till de stora fluktuationerna i skördemängd och i vissa fall även utebliven lönsamhet.

”Vår styrka är att vi är så utspridda, många ser det som en nackdel. Men det är vår styrka, ifjol regnade det inte hemma hos dig, det var snustorrt, det regnade ingenting, och det var bara där (..) medan vid golfbanan som det kom mer regn och vi fick två ton mer i skörd”. (Viktor)

Viktor har valt att skydda sitt företag från klimatets verkningar genom att ha väldigt stor geografisk spridning av sin åkermark. Det har resulterat i att han inte får de största skördarna men samtidigt har han skapat ett ekonomiskt hållbart företag. Eftersom han inte exponerar hela företaget för lokalt väder. Därför anser jag att klimatet är så djupt integrerat i jordbruksverksamheten så att man inte kan bortse från klimatet som en aktör som påverkar fältet kraftigt.

8. Kapitalen dess betydelse och funktion

För att förstå sambandet mellan sociala fält och kapital antyder Inglis (2012) att det är personen som innehar det största relevanta kapitalet inom fältet som är den som är högst positionerad inom fältet. I kontrast så är det den personen som har lägst relevant kapital som även har lägst ställning i fältet. En aktör som har en hög position i ett fält kan dominera över de andra aktörerna i fältet och således blir aktörerna på de lägre positionerna dominerade av aktörerna på högre positioner. För att kunna behålla den höga positionen i fältet måste aktören behålla eller ackumulera stora delar av det kapitalet som är relevant för fältet. Därför menar Bourdieu att mängden av relevant kapital för fältet avgör hur framgångsrik en aktör är i fältet (ibid, 2012). Det är därför relevant för uppsatsen att undersöka och identifiera vilka kapital som är relevant för jordbrukaren och hur dessa i sin tur påverkar jordbrukarens lönsamhet och behov av att diversifiera sitt företag. Min kritik mot Bourdieus kapitalbegrepp är svårigheten i hur man ska tolka eller värdera ett kapital som är direkt beroende av ett annat. Ett praktiskt exempel på detta är utbildning. Man får ofta höra att betyget från universitet inte alltid är särskilt relevant och arbetsgivaren frågar inte alltid efter dina betyg och det är kanske viktigare för studenten att skapa ett brett nätverk som kan ta dig vidare, snarare än att få höga betyg. I detta exempel skapas det en beroendeställning, eftersom det sociala kapitalet är beroende av hur väl individen lyckas med att utöka sitt kulturella kapital, i synnerhet utbildningsbiten.

8.1. Kapitalen

För att kunna använda Pierre Bourdieus kapitalteori kommer det insamlade materialet från intervjuerna användas för att belysa några vanligt förekommande fenomen som visar vilka kapital jordbrukarna anser vara relevanta för att kunna driva och utveckla ett jordbruksföretag.

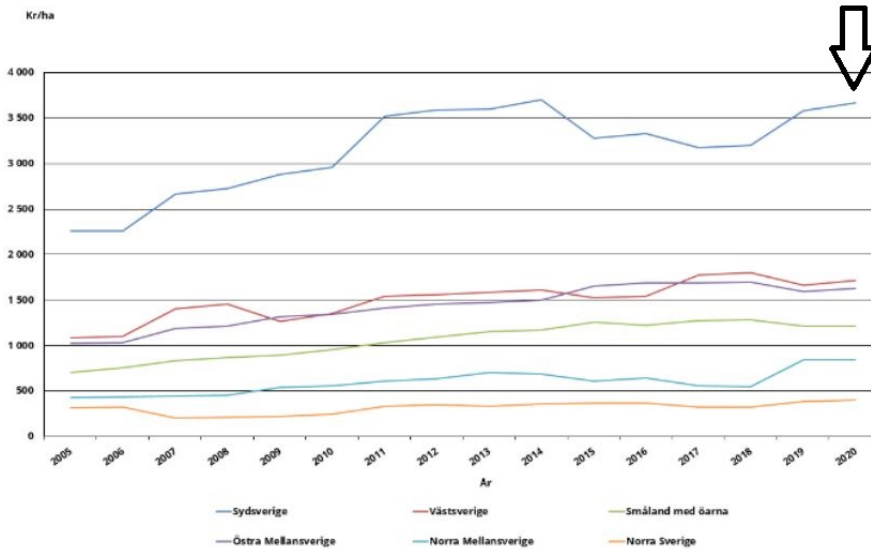
8.1.1. Det ekonomiska kapitalet

Inledningsvis är det viktigt att poängtera att det ekonomiska kapitalet kan se väldigt olika ut för jordbrukarna. Ett axplock av faktorer som har resulterat i att jordbrukarna har en ansträngd ekonomi är: höga lån som gjort det möjligt att lösa

ut tidigare generation och syskon, höga arrendepriiser, låga spannmålspriser, maskinparksinvesteringar, jordbrukarstöd, torka, blötår och satsningar på andra verksamheter. Detta är ekonomiska faktorer som ligger till grund för jordbrukarnas möjligheter att utveckla eller diversifiera sitt företag. Bourdieu (Inglis, 2012) menar att det ekonomiska kapital avser den summan pengar som lantbrukaren har till sitt förfogande. Eftersom det är organisationer i form av företag som analyseras i uppsatsen, behöver man "vända på stenar" för att kunna hitta pusselbitar som utgör det ekonomiska kapitalet. Det vill säga att det inte nödvändigtvis är summan på bankkontot, som ger den mest rättvisa bilden av det ekonomiska kapitalet. Flera andra faktorer så som avskrivningar, lagervaror eller maskiner måste vägas in i ekvationen för att kunna lägga hela pusslet och förstå hur det ekonomiska kapitalet kan användas på olika sätt.

"Det krävs att du är ensambrukare och arbetar dag och natt och tycker att det är jätteroligt, annars så får du vara gigantisk stor och ha mycket eget kapital, inga lån, inte vara beroende av fluktuationer och äga väldigt mycket mark själv så du inte behöver räkna på alternativa arrende på, då kan du fluktuera de 20% som du egentligen borde haft mer betalt, få då kan du få ett lägre arrende ett enskilt år in i firman eftersom du inte har några lån och du äger all mark, men ska du betala arrendet behöver du ha upp 20% på priset rakt av. Och det är alltså oerhört lite för kunden i slutändan eftersom de har procentpåslag och vi har kronor påslag, men det behöver man inte man behöver ju bara tjäna samma kvartmeter hyra i sin ICA-butik han behöver ju inte ha procent. Så tjänar han 1000kr per kvm, så höjer vi priset, så höjer han priset men behöver inte mer jobb eller risk, utan ökar sin vinst eftersom han tar procent på vår vara. Ta griskött, för något år sedan var det svenska grisköttet billigare än det danska, men likt förbannat kostade det danska köttet över disk 99kr och det svenska 150kr, vart tror du den femtiolappen blev? (..) Vinsten måste flyttas ner i leden, för vinsten i lantbruket finns där men den måste flyttas från toppen, tänk dig själv att vi hade fått 20-30 öre per kg spannmål, då hade det inte varit något problem att vara lantbrukare, då kan vi utbilda, ta oss an elever och vi skulle ha råd att köra sönder en maskin, det har vi inte råd med idag". (Samuel)

Jag tycker att detta citat är väldigt talande, eftersom det till stor del visar på den ekonomiska kontext som jordbrukarna verkar i. Citatet visar hur pengaflödet ser ut, när lantbrukaren tvingas betala arrende, samt insatsvaror såsom gödsel, kemiska växtskydd, och utsäde. Det informanterna tar upp som en stor börda är arrendekostnaden, som stigit de senaste åren, *se Figur 2*.

Figur 2 Egen bearbetning från Jordbruksverket.se 2021(c)

Sedan ska skörden säljas. Då uppstår problematiken kring spannmålspriset, som Samuel förenklat genom att visa på exemplet med grisköttpriset för producenten kontra konsumenten. Jag tolkar det som att Samuel menar att samma princip gäller även för spannmålsprodukterna. I sin helhet visar Samuels citat var lönsamheten i det svenska jordbruket går förlorad. De 20 % fluktuationer som Samuel pratar om är variationen i skörd som har blivit ett normalläge de senaste säsongerna och är väldigt svåra att parera ekonomiskt och mentalt. Det finns olika sätt att hantera fluktuationerna och Viktor påpekade i ett tidigare kapitel att ha geografiskt utspridd mark kan innebära att företaget blir mindre exponerad mot de negativa effekterna av lokala väderfluktuationer. Samuel argumenterar för att man kan skydda sig mot fluktuationerna på andra sätt, till exempel i form av hur mycket lån har tagit, hur mycket mark man äger själv, priset på arrendet och priset på varan man producerar.

“Hade jag fått börja om som lantbrukare idag, så skulle jag se till så att jag hade haft ett mindre lantbruk och inga lån, för att då hade jag haft råd att fluktuera 20% varje år”. (Samuel)

Min tolkning är att de relevanta faktorerna för att kunna definiera det ekonomiska kapitalet inom jordbruksfältet är kopplat till företagets ekonomiska resiliens. Begreppet resiliens används i flera olika situationer och härstammar från biologin för att förklara kapaciteten hos ett system att hantera förändringar och att utvecklas. Det vill säga både att hantera motståndskraft och anpassningsförmåga (MSB, 2021). Eftersom det är ett “biologiskt” begrepp finns det ett motstånd mot att använda resiliensbegreppet i andra sammanhang än dess ursprung. Jag tycker att det är ett multifunktionellt begrepp som förklarar ett flöde av handlingar oavsett dess karaktär. Min ekonomiska tolkning av begreppet består av företagets ekonomiska kapacitet att klara av ett förändrat regelverk, en naturkatastrof och använda lärdomarna från de situationerna som en fördel. Det behöver inte

nödvändigtvis betyda att man slutar odla vete för att man fick historiskt dålig skörd säsongen 2018. Däremot ser man över sin försäljningsstrategi så att man kan bedöma storleken och värdet på sin skörd under torra vårar, detta för att kunna utnyttja världsmarknadspriset bättre, välja vilken sort som ska odlas samt om man har möjlighet att bygga eller utveckla fastigheter.

Det största hotet enligt flera av informanterna må ändå vara det låga priset de får för sin vara. Konsekvenserna av ett lågt pris på lång sikt är dyrare för svensk jordbruksproduktion. Samuel menar att dagens låga priser innebär att man inte har råd att lära upp nästa generations jordbrukare. Det finns inte ekonomiskt utrymme att klara om dessa till exempel skulle köra sönder en traktor eller förstöra någon annan utrustning. Att inte ha någon lantbrukarkår i framtiden kommer att bli väldigt dyrt för Sverige. Därför är det billigare att ge ett högre pris idag, så man har råd att utbilda den nya generationen på gården, menar Samuel.

8.1.2. Det sociala kapitalet

Det sociala kapitalet står enligt Inglis (2012) för mängden resurser en individ har i sitt nätverk som denne kan utnyttja till sin fördel samt hur många relationer, såväl vänner som affärsmässiga kontakter som personen ifråga är involverad i. Det vill säga att en individ med högt socialt kapital tenderar till att söka sig till andra med högt socialt kapital. Bourdieu hävdade att socialt kapital är en källa till social kontroll. Med social kontroll menade han hur pass lätt en person kunde skaffa jobb, få tips om börsen och lätt att få lån (Portes, 2000). En slutsats som kan dras av definition av socialt kapital är att individens sociala kapital kännetecknas av förmågan att kunna interagera med rätt personer för att uppnå framgång i sin vardag. Därför anser jag att det sociala kapitalet handlar om nätverk och hur personer utnyttjar sitt nätverk med ambitionen att avancera inom ett specifikt fält.

“Men det är klart man måste diversifiera sig, vi verkar i en bransch där vi är rätt diversifierade från början, med att alla gårdar har någon byggnad över där tidigare generationer har haft några anställda som bott i eller haft någon djurproduktion eller något annat, redan där blir man rätt diversifierade, så det blir rätt diversifierad. Kanske inte på pappret med i verkligheten så innefattar det så många delar, allt från rör, el så många delar som andra företag bara hyr ett kontor och lyfter på luren när något går fel. Så jordbruket är väldigt brett”. (Sebastian)

I detta fall kan det sociala kapitalet tolkas på olika sätt, om vi utgår ifrån Bourdieus tolkning av socialt kapital, det vill säga att det handlar om kontroll och att genom denna kontroll kunna förbättra sin mobilitet och position inom fältet (Inglis, 2012). Ett exempel på detta är att anställa elektriker som utför ett arbete på gården. Under besöket följer man med elektrikern och lär sig själv att lösa problemet i för att nästa gång kunna hantera problemet själv. Efter ett tag kommer jordbrukaren att kunna fixa enklare el-problem, lägga rören och bygga huset själv och på sina egna villkor,

det vill säga utan att blanda in en extern firma som kommer och går som de vill eller inte dyker upp alls. Jag upplever att bristen på kontroll över hantverksuppgifter är ett stort problem för dagens jordbrukare, eftersom de riskerar att tappa kontrollen över projektet. I slutändan finns där även en ekonomisk faktor, renoveringar och underhåll blir billigare och problem kan hanteras direkt utan att till exempel hyresgästerna blir påverkade över en längre tid. För att förstå Ingils (2012) version av socialt kapital och den betydande skillnaden av de två versionerna, är Viktors målande citat om relationen med maskinåterförsäljaren hjälpsam:

“Vi byter tröskan ofta och lämnar in den på full service varje år, då vet verkstaden att de ska komma och laga den i fält när den går sönder, det är underförstått”. (Viktor)

Detta citat visar hur Viktor har förhandlat sig till sig ett högt socialt kapital. Eftersom de använder den senaste tröskan och lämnar in den hos återförsäljaren till service varje vinter för att få den servad. Då blir det viktigt för återförsäljaren att säkerhetsställa att maskinen fungerar som den ska under hela säsongen. Om maskinen inte fungerar som den ska trots att den är ny och trots att den har varit på full genomgång inför säsongen, så skadas återförsäljarens trovärdighet väldigt mycket. Vid upprepade tillfällen riskerar företaget att tappa marknadsandelar. Därför måste återförsäljaren agera direkt när något går fel för att upprätthålla sitt eget anseende. I och med att lantbruket är en relativt liten bransch sett till utövare att och de flesta i området känner vid varandra så kan ordet om en dålig maskin spridas väldigt snabbt och konkurrensen om kunderna är tuff. Med hjälp av dessa investeringar kan Viktor känna sig trygg med sin maskin under skörden och inte behöva oroa sig för att bli stillastående flera dagar och se när kvaliteten sjunker på grödan, vilket kan få ekonomiska konsekvenser. Exemplet visar även vikten av socialt kapital för att kunna bestämma över sin egen tid, vilket är väldigt viktigt inom lantbruket, eftersom man ofta måste hinna färdigt med en körning innan ett visst datum, regn eller temperatur.

8.1.3. Det kulturella kapitalet

Alla informanter ombads att svara på frågan: Vad krävs för att vara jordbrukare? Det blev ett väldigt tydligt svar: ett stort intresse. Sedan var det några informanter som anser att det alltid är bra att utbilda sig, för att kunna sköta ett företag eller knyta kontakter. Behovet av högre utbildning fanns inte. Däremot så behövdes det ett engagemang utöver det vanliga, eftersom flera av informanterna vittnade om att de ofta tvingas tacka nej till tillställningar och bjudningar för att de måste vara ute och arbeta på fälten. Det kanske viktigaste kulturella kapitalet är det informella, som förs över från den äldre generationen. Ur ett ekonomiskt perspektiv är det nog smartare att utbilda sig till mekaniker eller elektriker så att man kan reparera maskinerna själv och spara pengar istället för att läsa agronomprogrammet, menar Samuel. Viktor, som är utbildad till teknikagronom, pekade snarare på ett värde av

att skapa sig ett nätverk än behovet av att skylta med en agronomring⁹. Vilket avvisar betydelsen av det kulturella kapitalet, eftersom Bourdieu (ibid, 2012) menar att det kulturella kapitalet handlar om vilken utbildning man har, social prestige eller hur insatt man är i prestigefyllda ämnen. Det verkar inte ha någon betydelse för jordbrukarna och är således inte särskilt relevant för fältets existens.

⁹ En ring som symboliserar en avlagd agronomexamen.

9. Habitus

Begreppet habitus beskriver hur sociala och kulturella förhållanden påverkar och formar individers handlande och skapar deras kollektiva själv. Habitus kan också förstås som ett samband mellan och hur sociala strukturer påverkar individer (Inglis, 2012). Ett exempel på detta är att om man växer upp på en spannmålgård så formar det dig till en viss typ av person, en jordbrukare tar vissa typer av beslut, baserat på deras tidigare erfarenheter och strukturer i ett specifikt sammanhang. Det förklarar Bourdieu med att man kan ha ett ämnesspecifikt habitus, till exempel klasshabitus eller genushabitus (ibid, 2012). Jag skulle hävda att det finns ett speciellt jordbrukarhabitus som utvecklas inom jordbruksfältet. Detta medför att jordbrukarna tar ett specifikt beslut i en fråga, men om samma person hade fått samma fråga fast i ett annat fält, så hade svaret med stor sannolikhet blivit annorlunda. För att då utgår individen från ett annat fält, där den har med sig ett habitus som är sammanlänkat med det fältet. I detta avslutande kapitel ska ett ”jordbrukshabitus” identifieras, konkretiseras och konstateras. För att begripa hur jordbrukarna driver sina företag på sitt eget vis och hur de tolkar de hinder som motverkar utvecklingen av företaget.

9.1. Jordbrukshabitus

Jordbrukshabituset är det habitus som påverkar jordbrukarens beslutsförmåga. Det visar sig i olika scenario till exempel om det ska göras en insats på ett fält. Då måste jordbrukaren bestämma sig för hur den insatsen ska se ut och vad den önskade effekten och resultatet är. Eller hur informanten ställer sig till det byråkratiska systemet som styr och påverkar deras arbete.

“Man ska inte förkasta vad tidigare generation har lärt mig, men man kan alltid göra saker annorlunda”. (Robin)

För att förtydliga så behöver det inte endast handla om insatser som görs på fältet, utan hur man söker jordbrukarstöd, hur man lägger upp sin försäljning av spannmål eller hur man ser på ägandet av maskinerna. Ett exempel är hur Robin ställde sig

frågande till om alla behöver äga en tröska eller om man kan gå ihop och köpa en gemensam.

“Vår generation är inte lika villiga att ta risker, inte nödvändigtvis sämre företagare, kan inte köpa det för köpandets skull”. (Robin)

Robins citat grundar sig på hans eget konstaterande om att den äldre generationen var mer benägna till att köpa grannens åkermark, bara för att den var ledig och den fick kosta vad den ville, för att annars skulle någon annan ta den. I vissa fall är det rätt att köpa grannens mark och i andra fall är det fel. De konkreta konsekvenserna av de köpen är att belåningen som tidigare diskuterats blev ännu högre, men eftersom omkostnaderna ökade i högre takt än spannmålspriset uppstod det situationer där den nyinköpta marken resulterade i en belastning för företaget, eftersom ägarna inte hade råd att expandera inom andra områden. Robin konstaterade att den yngre generationen som alltmer tar över från den äldre generationen är mer benägna att sprida sina risker, att inte köpa för att det blir ledigt utan för att ekvationen går ihop och för att man har sett granne efter granne försvinna på grund av den försämrade lönsamheten och inte vill riskera att vara näst på tur.

“Regeln från kommun och sånt, det är det värsta jag vet. Det är inte fel att få kontroll, men då ska de kunna sin sak och det är det de inte kan, länsstyrelsen är bättre. Men när de kommer ut från kommunen och gick i taket för att vi slängde sprutdunkar i en container. Så fick man inte göra det för det skulle gå till återvinningen. Det ska min själ inte gå till någon återvinning, det eldar de upp. Då argumenterar kommunpersonalen emot och menar att det ska återvinnas. Och det blev ett jävla liv och de kallade mig för miljöbov. Sedan kom rapporten, då skrev de att det var okej (att slänga sprutdunkar i en container) för att det skulle gå till energiåtervinning. Viktor menar då att man återvinner inte bekämpningsmedelsdunkar till ny plast, det är ju direkt farligt. Sedan kan inte ibland ifrågasätta att man inte kan reglerna, till exempel att man endast får köra 170 kg kväve i form av organisk gödsel per år och hektar. Och då får han frågan: Hur kan du de reglerna? Då svarade han, det är mitt jobb och vi måste hålla koll på våra regler”. (Viktor)

Detta citat visar tydligt hur Viktors habitus har blivit negativt påverkat genom tidigare bemötande av länsstyrelse och kommun. Något som har skapat en rädsla hos jordbrukaren att göra fel när den dokumenterar sin sprutning och hur dess egna kunskaper om hur Viktor ska skötas sitt jobb blir ifrågasatt. Det tolkar jag som att det skapar en känsla av att man inte tas seriöst. Att myndigheterna inte ser jordbrukarna som seriösa företagare utan personer som bara kör traktorer utan att tänka överhuvudtaget, vilket jag anser inte stämmer överens med informanternas egna bilder om sig själv.

9.1.1. Framtiden

Det är genom jordbrukarnas habitus som jag kommer åt hur de ser på framtiden för branschen. Svaren från informanterna kommer främst från frågan de fick om hur de tror att svenskt lantbruk ser ut om 50 år.

“Min farfar använde häst, pappa körde traktor, jag kommer använda datorn”. (Sebastian)

Citatet kommer ifrån Sebastian som tillhör en av de yngre informanterna. Han har varit med och vuxit upp med digitaliseringen av det svenska samhället. Men Sebastian har även sett hur personalen på gårdarna har försvunnit på grund av rationalisering och anser att det är troligt att robotar tar över i fabriken, så varför skulle de inte ta över på fälten?

“Administrationsposter kommer att komma. Vi klarar inte av den “byråkratiska biten med avtal och utbildningar. En admin-gubbe sköter 5 gårdar och ta ansvar för det. Helt ny arbetsuppgift. Bekämpningsmedel kommer försvinna och ta över av robotar, fleråriga grödor kommer ta fart”. (Samuel)

Samuel som tidigare nämnt personalförsörjning tror att i samband med att gårdarna växer kommer det även att skapas nya arbetstillfällen, samt en så kallad “administrativ lantbrukare” som kommer att sköta allt pappersarbete och övervaka robotarna som går på fältet. Samuel tror att en administrativ lantbrukare kommer att ansvara för fler gårdar.

För tillfället är det väldigt lönsamt att äga mark, något som var annorlunda för 15 år sedan. Detta innebär att markägarna är mindre benägna att sälja sin mark och den höga efterfrågan på mark gör att arrendepriiset är högt (Jordbruksverket, 2016).

“Större enheter, vi försöker ligga 10 år framför. Färre som driver marken, men lika många som äger. Ändrar rätt mycket hela tiden. Odlar majs. Kemiska bekämpningsmedel kommer nog minska. Round-up är ju ett stort frågetecken i vår odling, vi klarar oss dåligt utan det. GMO, men det kommer ju medföra nya problem. Kommer komma liknade till Round-up”. (Viktor)

Den pågående rationaliseringen av det svenska jordbruket har även satt sina spår. Jag tolkar det som att Samuel tror att det kommer bli större enheter, färre utövare men lika många ägare. Precis som Samuel så tror övriga informanter inte att markägarstrukturen kommer att förändras särskilt mycket. Däremot anser de att Glyfosatfrågan utgör ett större hot och de är oroade för vad som kommer att hända vid ett eventuellt förbud. Viktor tror att det kommer att erbjudas ett ersättningsbekämpningsmedel relativt omgående och att användning av GMO-utsäde kanske kommer bli tillåtet inom EU. Detta skulle innebära att EU:s jordbrukare skulle ges möjlighet att konkurrera på samma villkor som övriga världens jordbrukare. EU har väldigt restriktiva regler i ämnet och har endast tillåtit 58 olika organismer. Det rör endast bomull, sockerbetor, sojabönor och raps enligt

EU:s fakta bland ”Sex saker som kan vara bra att veta om GMO” (2015). Enligt Jordbruksverket (2021b) så finns det ingen kommersiell GMO-odling i Sverige. Vidare påvisar Jordbruksverket att det finns en kommersiell GMO-odling i EU, en majsodling i Portugal.

10. Slutsatser

När jag genomförde intervjuerna till denna uppsats, blev det väldigt tydligt att jordbrukssektorn omsätter enorma belopp och i denna sektor är det många som vill ha en bit av kakan och de som blir straffade är producenterna. Därför måste producenterna se sig omkring och hitta alternativa inkomstkällor för att kunna bibehålla en hållbar verksamhet. Sedan finns det aktörer som till exempel Jordbruksverket och Länsstyrelsen, som har en naturlig plats i fältet med tanke på hur jordbrukssektorn är strukturerad med jordbrukarstöden. Däremot är det intressant med kommunen och deras upplevda förbud av att stycka av mark till tomter, medan de själva gör det kontinuerligt, något som Samuel har erfarit på det markområde han arrenderar från kommunen. Eftersom flertalet av informanterna hävdar att fastigheter är ett väldigt bra diversifieringsalternativ på grund av att det är lönsamt och det tar inte överdrivet mycket tid från dem som till exempel ett växthus eller gårdsbutik skulle ha gjort. Däremot har de senaste årens utmärkande klimat blivit en av de absolut största utmaningarna som det svenska jordbruket står inför. Det spelar egentligen ingen roll hur rätt man gör under hösten och början av våren, slutar det regna så blir det katastrof. Mitt empiriska material visar att jordbruksfältets relativa självständighet är hotat på grund av att flera andra fält tränger sig in och trycker undan jordbrukarna. Det sätter jordbrukarna under väldigt stor press och yngre generationer blir mindre benägna till att driva företaget vidare. Utbildningen av den yngre generationen blir dessutom drabbad på grund av att det inte finns pengar till att reparera till exempel en traktor som en ovan förare kört sönder. Det blir en "många bäckar små"-effekt som i slutändan är ett hinder för jordbrukarens möjligheter att diversifiera sin verksamhet.

Gällande kapitalen kunde det kulturella kapitalets behov uteslutas från ekvationen, eftersom själva utbildningen i sig inte är särskilt viktigt enligt informanterna, utan intresset för jordbruk väger tyngre. Det är det intresset som är drivkraft till att arbeta flera helger i rad, vilket krävs för att få en bra produkt i slutändan. För att förtydliga; informanterna menade att det är alltid bra att utbilda sig, men det är inte absolut nödvändigt för att vara jordbrukare, eftersom utbildningen sker informellt genom "learning by doing" och inte genom att skriva uppsatser.

Det är genom det sociala kapitalet som jordbrukarna hittar lösningar på olika problem, om det så är att dra el eller få sin maskin lagad; det vill säga essentiella situationer för jordbrukarna, där det gäller att inte få kostnaderna att löpa iväg.

Det sociala kapitalet inkräktar även på det ekonomiska kapitalet, som i sin tur pekar väldigt tydligt på hur snedvriden vinstfördelningen i sektorn är och behovet av att flytta ned vinsten i ledet för att säkerhetsställa det framtida jordbruket. Samuel menar att en ökning av spannmålspriset från gården på 20 öre skulle betyda oerhört mycket för lantbrukarna, eftersom det skulle innebära att de kommer att ha råd att investera för framtiden och i en levande landsbygd. Detta skulle inte heller påverka konsumenterna negativt, eftersom priset på svensk mat i butik inte skulle behöva chockhöjas, 20 öre per kg vete. När man slår ut det på alla produkter som innehåller vete så blir prisökningen i butik väldigt liten. Jag har svårt att föreställa mig att det skulle leda till någon form av hungersnöd eller fattigdom. Däremot skulle det få väldigt positiva effekter på landsbygden, precis som Samuel menar. Prisfluktuationer på upp till 20% kommer att vara hanterbara och det kommer finnas goda möjligheter att diversifiera sina företag för att utveckla företagen, inte enbart för att överleva som jordbrukare.

Det framgår tydligt hur informanternas habitus har påverkats av tidigare generationer, men även hur de upplever att de har blivit behandlade av byråkratiska instanser, som länsstyrelse och kommun. Min tolkning av relationen mellan jordbrukarna och myndigheterna är att den har bäddat för en konflikt inom jordbruket. Jordbrukarna tänker en extra gång innan de kontaktar myndigheterna, eftersom de blir osäkra på vad som händer om byråkraterna kommer ut till deras gård och ser något de inte tycker om. Länsstyrelsen har en otacksam roll där de bara kan ta bort ansökt areal från jordbrukaren och inte lägga till, vilket gör att mina informanter känner obehag varje gång de kommer ut till gården. Denna motsättning anser jag hämmar jordbrukets förmåga att utveckla landsbygden. Eftersom jordbrukarna har en naturlig väg för att utveckla landsbygden och den går genom länsstyrelsen och deras olika investeringsstöd som ska leda till exempel nya jobb, Informanterna anser att i framtiden kommer det att ske en ökad rationalisering av enheterna och redskapen kommer att digitaliseras. Däremot tror informanterna att antalet markägare kommer att vara desamma, men att aktiva jordbrukare kommer att minska till följd av den yngre generationens bristande intresse. Att de flesta jordbrukarna var så övertygade om glyfosat kommer att förbjudas anser jag beror på att jordbrukarna är vana att få viktiga beslut emot sig, det kan till exempel vara avslag på lån, nekade investeringsbidrag, kommunen tillåter inte dem att stycka av tomter. Däremot positiva till att det kommer att erbjudas ett ersättningsämne som kan hjälpa dem att hålla nere deras kostnader.

Sammanfattningsvis är jordbruksfältet väldigt pressat av flera överlappande internationella och nationella byråkratiska fält, vilket har försatt jordbrukarna i ett trångt läge med ett begränsat handlingsutrymme. Det kan förklara varför den yngre generationen är mer benägen till att samarbeta inbördes för att stärka sin position i fältet. Det ekonomiska kapitalet tolkar jag vara beroende av företagets ekonomiska struktur, men är även direkt beroende av pengar från andra marknader som kan lyfta jordbruket när det går dåligt. Därför finns det behov av att när jordbruket växer, måste de andra verksamheterna växa, så att diversifieringen inte tappar sin funktion. Det sociala kapitalet kan ses som en faktor som kan bidra till att underlätta arbetet på gården i form av kunskapsutbyte och förtur i ett akut servicesammanhang. Kontakten med kommunen och länsstyrelsen har skapat en ohållbar relation. Där jordbrukarna känner sig utsatta, när de försöker driva sitt företag på vad de uppfattar vara rätt sätt. Den ohållbara relationen har en negativ påverkan på svensk landsbygd, eftersom jordbrukarna väljer att inte kontakta dem och ha några projekt tillsammans med länsstyrelsen. Sammanfattningsvis bör det hela tolkas som ett hinder för jordbrukarnas möjligheter att diversifiera sig. För att de inte vågar eller vill ingå ett större samarbete med de byråkratiska instanserna. Det har även påverkat jordbrukarnas inställning och vilja att fortsätta att vara jordbrukare, det vill säga deras habitus, på ett negativt sätt, vilket märks i deras pessimistiska framtidsvisioner.

Referenser

- Antonson, H. Jansson, U. (2011). *Jordbruk och skogsbruk i Sverige sedan år 1900*. Stockholm: Enheten för de areella näringarnas historia (ANH), Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.
- Ansani, A. & Daniele, E. (2013). *About a revolution: The economic motivations of the Arabic spring*. International Journal of development and Conflict. Vol .2. World Scientific Publishing Company.
- Arvidsson, J., Etana, A & Rydberg, T. (2014). *Plöjningsfri odling och direktsådd i Sverige – skörderesultat 1983–2012*.
<https://www.slu.se/globalassets/ew/ew-centrala/forskn/popvet-dok/faktajordbruk/jo14-02.pdf>. [2021-06-03]
- Balota, E., Colozzi-Filho, L., Andrade, A., & Dick, D. (2003). *Microbial biomass in soils under different tillage and crop rotation systems*. Biology and Fertility of Soils, 38(1), 15–20. DOI:10.1007/s00374-003-0590-9. [2021-06-03]
- Bechhofer, F. & Paterson, L. (2000). *Principles of research design in the social sciences*. New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre; Wacquant, Lois. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Pages: 94-135, 167-173. Cambridge. University of Chicago.
- Bryman, A. (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2:7 uppl. Kina, Liber.
- Creswell, J.W. (2014). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. 4th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Creswell, J.W., & Creswell, J. D. (2018). *Research Design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (5th edition, international student edition). London: SAGE.
- E.A Wrigley. (1988). *The Limits to Growth: Malthus and the Classical Economists Population*. Development Review, Vol. 14, Supplement: Population and Resources in Western Intellectual Traditions (1988), pp. 30-48
- Eriksson, C. (2018). *Livsmedelsproduktion ur ett beredskapsperspektiv*.
<https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/food/forskning/rapporter/livsmedelsproduktion-ur-ett-beredskapsperspektiv-eriksson-2018.pdf>. [2021-06-01]
- Europeiska unionen. (2015). *Sex saker som kan vara bra att veta om GMO*.
<https://www.europarl.europa.eu/news/sv/headlines/society/20151013STO97392/sex-saker-som-kan-vara-bra-att-veta-om-gmo>. [2021-06-01]

- Europeiska unionen. (2017). *Modernising & Simplifying the CAP*. Bryssel, Europeiska kommissionen [Broschyr]
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/eco_background_final_en.pdf. [2021-03-19]
- Hobbs, P.R., Sayre, K. & Gupta, R. (2008). *The role of Conservation Agriculture in sustainable agriculture*. *Philosophical Transactions: Biological Sciences*, 363(1491), 543–555. DOI: 10.1098/rstb.2007.2169. [2021-06-03]
- Food and Agriculture Organization of the United Nations (2001). *The Economy of Conservation Agriculture*. <http://www.fao.org/3/y2781e/y2781e04.htm>. [2021-06-03]
- Förenade Nationerna (2021). *Delmål för mål 2*. <https://fn.se/vi-gor/utveckling-och-fattigdomsbekampning/agenda-2030/mal-2/>. [2021-06-01]
- Gray, J. (2002). *The common Agricultural Policy and the Re-invention of the Rural in the European Community*. *Sociologia Ruralis*. Vol: 40:1.
- Farmers Weekly (2020). *France announces partial ban on glyfosat*. <https://www.fwi.co.uk/arable/france-announces-partial-ban-on-glyphosate>. [2021-04-18]
- Inglis, David. (2012). *An Invitation to Social Theory*. Cambridge. Polity Press.
 Intervju med nyckelinformat
- Jordbruksverket. (2012). *Vilka faktorer bestämmer priset på åkermark?*
https://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_rapporter/ra12_17.pdf (2012b). [2021-03-19]
- Jordbruksverket. (2020) *Jordbruksföretag och företagare 2020*.
<https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2021-04-28-jordbruksforetag-och-foretagare-2020>. [2021-05-21]
- Jordbruksverket. (2021a). *Det här är SAM-ansökan*.
<https://jordbruksverket.se/stod/lantbruk-skogsbruk-och-tradgard/sam-ansokan-och-allmant-om-jordbrukarstoden/det-har-ar-sam-ansokan>. [2021-03-19]
- Jordbruksverket. (2021b). *Om GMO (Genmodifierade organismer)*.
<https://jordbruksverket.se/vaxter/odling/gmo-genetiskt-modifierade-organismer/om-gmo#h-GodkandaGMOiSverige>. [2021-06-01]
- Jordbruksverket. (2021c). *Arrendepriiser på jordbruksmark 2020*.
<https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2021-02-26-arrendepriiser-pa-jordbruksmark-2020>. [2021-06-01]
- Kungliga Lantbruksstyrelsen. (1971). *Översiktlig gradering av åkermarken i Sverige*.
https://jordbruketisiffror.files.wordpress.com/2013/10/akerklassificering_19710211.pdf. [2021-03-19]

- Kvale, S. och Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (2 uppl.)
Lund: Studentlitteratur.
- Lantbrukets affärer (2019). *Barometern pekar på storm*.
<http://www.lantbruketsaffarer.se/barometern-pekara-pa-storm/>. [2021-06-01]
- Lantbrukarnas Riksförbund. (2020). *Pelarna i jordbrukspolitiken*.
<https://www.lrf.se/politikochpaverkan/lrf-i-bryssel/pelarna-i-jordbrukspolitiken/>. [2021-03-19]
- Ludvig och Co (2021). *Lantbrukets lönsamhet 2020*. <https://ludvig.se/rapporter/>. [2021-06-01]
- Laukkanen, M. & Nauges, C. (2011). *Environmental and Production Cost Impacts of No-till in Finland: Estimates from Observed Behavior*. *Land Economics*, 87(3), 508- 527
- Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2021). *Resiliens- Begreppets olika betydelser och användningsområden*.
<https://rib.msb.se/filer/pdf/27199.pdf>. [2021-06-01]
- Nilsson Bergström, S., Lans Strömblad, H & Lunner Kolstrup C. (2020). *Byråkratin i lantbruket belastar och kostar*.
https://www.slu.se/globalassets/ew/org/inst/ims/amnen-och-verksamheter/arbetsvetenskap/byrakrati/rapport-2020-7_bergstrom-nilsson-et-al_2020.pdf. [2021-06-01]
- Pripp, O. (2011). *Reflektion och etik*, i Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.).
Etnologiskt fältarbete. Lund: Studentlitteratur AB ,ss. 65–84
- S, Ekman & J, Gullstrand. (2002) *Lantbruket & konkurrenskraften*.
Livsmedelsekonomiska institutet. Uppl: 2006:4.
https://www.agrifood.se/Files/SLI_Rapport_20064.pdf. [2021-03-19]
- Silverman, D. (2015). *Interpreting qualitative data*. (5:e uppl.). London: SAGE Publications.
- SMHI. (2019). *Nederbörd, solsken och strålning - året 2019*.
https://www.smhi.se/pd/klimat/pdf_stats/year/SMHI_vov_precipitation_sunshine_19.pdf. [2021-03-19]
- Valkama, E., Kunyupiyayev, G., Zhapayev, R., Karabayev, M., Zhusupbekov, E., Peregod, A., Schillaci, C., Saccoe, D., Moretti, B., Grignani, C & Acutis, M. (2020). *Can conservation agriculture increase soil carbon sequestration? A modelling approach*.
<http://www.suorakylvo.fi/images/Geoderma-Valkama-et-al-2020.pdf>. [2021-06-03]

11. Bilaga

Intervjufrågor

Tema 1: Företagaren

Fråga 1: Hur kom det sig att ni blev lantbrukare?

Fråga 2: Vad anser du att det krävs för att bli lantbrukare?

Fråga 3: Vad är lantbrukarens största utmaning idag?

Fråga 4: Vad tror du att en lantbruksföretagare gör om 50 år?

Tema 2: Företaget

Fråga 1: Vad gör ditt företag idag?

Fråga 2: Vad är mest tidskrävande inom företaget?

Fråga 3: Hur skulle ni resonera för eller emot utveckling av företaget i andra branscher än lantbruk?

Fråga 4: Har det skett någon form av utveckling i företaget i andra verksamheter än jordbruk?

Fråga 5: Kan du berätta hur det är att arbeta med så många olika "grenar"?

Fråga 6: Upplever du att det finns hinder som begränsar dig från att arbeta med flera olika saker?

Fråga 7: Har ni kommit i kontakt med myndigheter i eran utveckling?

Tema 3: Branschen

Fråga 1: Vad är det som är lockande med att arbeta med jordbruk?

Fråga 2: Hur tror du att branschen kommer utvecklas?

Fråga 3: Vilka är de största hoten mot jordbruksbranschen?

Fråga 4: Hur ser du på framtiden för jordbruket?

Fråga 5: Vad tror du att ditt företag kommer göra annorlunda om 20 år?